

Válság előtt, válság után: a magyar nemzeti minősítésű színházak összehasonlító elemzése

Kara Zsuzsanna

Széchenyi István Egyetem RGDI, Győr

Bevezetés

A 21. század első kritikus társadalmi és gazdasági krízisét a Covid–19 vírus okozta, ami 2019-ben jelent meg először Kínában, majd világjárvánnyá terjedt. A vírusfertőzés felkészületlenül érte nemcsak az elmaradott országokat, hanem a gazdaságilag fejlett nemzetgazdaságokat is, érintve azok vezetőit, egészségügyi ellátórendszeit, társadalmi berendezkedésüket és a gazdaság minden ágazatát (Pavluska 2020). Ez a globális egészségügyi válság súlyos hatásokkal járt mind az egyénekre, mind a társadalmakra, mind a gazdaságokra. A kulturális és kreatív szektor (Cultural and Creative Sectors – CCS) – amely 3,1 százalékkal járul hozzá a globális GDP-hez, és 6,2 százaléknyi munkavállalót foglalkoztat világszerte (UNESCO 2022) – a leginkább negatívan érintett ágazatok közé tartozott, különösen a helyszín- és látogatóalapú alágazatai, például az előadó-művészeti szféra. A válság rávilágított a CCS-ben dolgozó számos nem szabványos munkavállaló – például művészek, szabadúszók – nagyon kiszolgáltatott helyzetére.

Fentiek alapján a tanulmány fókuszában a magyarországi előadó-művészeti intézményrendszer, azon belül is a nemzeti minősítésű színházak 2017. évi, illetve 2021. évi összehasonlító elemzése szerepel adott indikátorok alapján. Az alábbi kutatási kérdésekre keresi a válaszokat.

•K1: Visszafordíthatatlan károkat okozott-e a pandémia a kulturális intézmények előadás-látogatási szokásainak tekintetében?

•K2: Kellő pénzügyi finanszírozással tudta-e ellensúlyozni a kulturális kormányzat az időszakos színházbezárásokat, annak bevételkieséseit a vizsgált, nemzeti minősítésű színházi szektorban?

A tanulmányt nemzetközi szakirodalmi források feldolgozása alapozza meg, és kitekint az Európai Unió pandémiával kapcsolatos válságkezelési aspektusaira. Az írás másik keretét a hazai kulturális intézményrendszer törvényi szabályozása, a színházak osztályozása adja. Rátérve a kutatás fő dimenziójára, a módszer kevert – kvantitatív és kvalitatív módszer –, amely a hazai előadó-művészet legjelentősebb nagyvárosi bástyáinak nemzeti minősítésű színházait vizsgálja. Az elemzés statisztikai adatokkal alátámasztott tényképet rajzol a pandémia következtében a társadalom és az intézményesült kulturális „szolgáltatási” rendszer kapcsolatának, a színházi látogatási szokásoknak a megváltozásáról, másodsorban a magyar állam Covid–19 válságára adott válaszairól a vizsgált intézményrendszerben.

1. Szakirodalmi áttekintés

1.1. A Covid–19 járvány hatásai a nemzetközi kulturális-kreatív szektorban

A ReShaping Policies for Creativity egy globális tekintélyű, négyévenként kiadott UNESCO-összefoglaló a kulturális-kreatív szektor politikai és művészetigazgatási területén. A tanulmány stratégiai adatokat és érdekérvényesítő üzeneteket biztosít a kulcsfontosságú kérdésekben a tájékozottabb, részvételen alapuló és az átláthatóbb kormányzás érdekében a kulturális és kreatív ágazatok számára. *A kreativitás irányelveinek újraformálása* című 2022-ben megjelent elemzés kibontja azokat a 2019-től gyűjtött statisztikai adatokat, amelyek a kulturális és kreatív iparágakat érintették, mérték, és megállapítja, hogy 2020-ban 20% és 40% között csökkentek a teljesítményi

mutatók, vagyis több kárt szenvedtek el, mint bármely korábbi válság során. Világszerte tízmillió munkahely szűnt meg a CCS-ben, illetve az ágazatoknak a globális bruttó hozzáadott értéke 2020-ban 750 (!) milliárd dollárral csökkent.

Az előadó-művészeti szférában a Covid-19 következtében beálló drámai fejlemények – 2020 tavaszán leállt a rendezvénypiac, az élőzenei szolgáltatás, elmaradt a komplett színházi-és fesztiválszezon – szükségessé tették az állam beavatkozását az intézményeknél, együtteseknél, előadóművészeknél: 1. bevételkiesések kompenzálása, 2. a károk anyagi, szellemi és társadalmi tekintetbeni mérséklése, 3. egzisztenciamentő programok létrehozása.

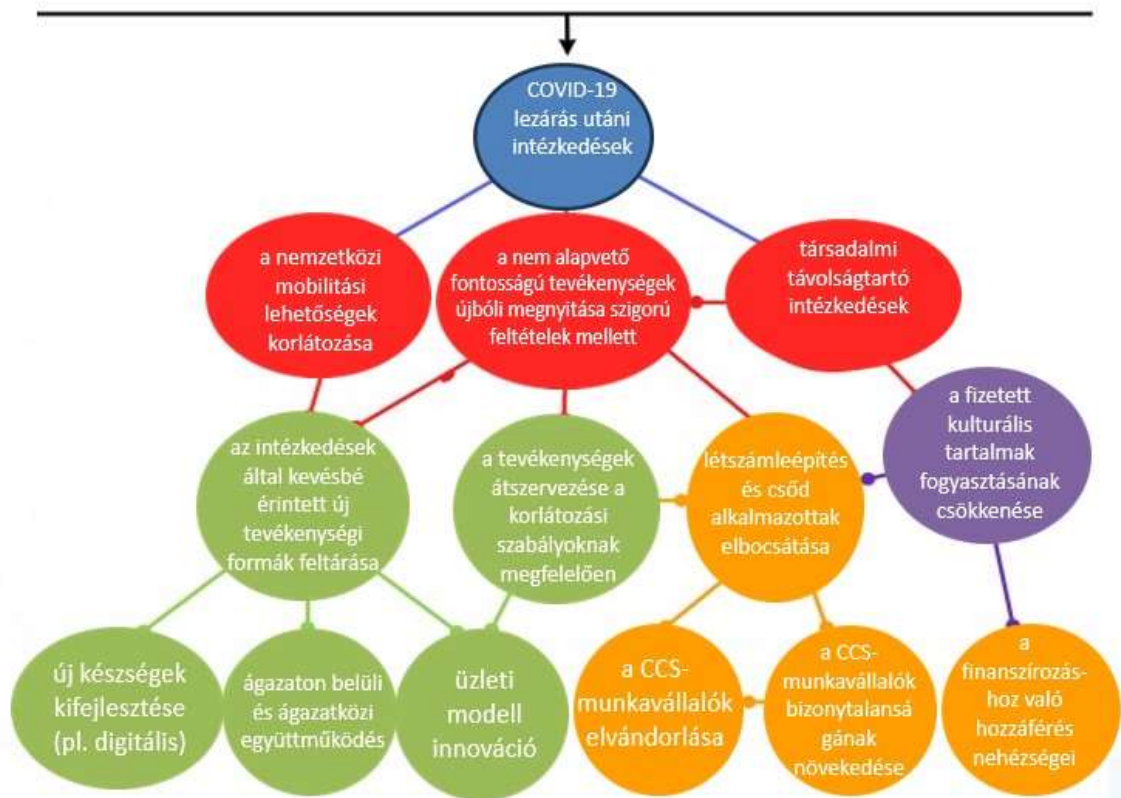
Az Európai Parlament kutatási jelentése (Pasikowska-Schnass 2020) megállapította, hogy a CCS-t már a Covid-19 előtt is törékeny szervezeti struktúrák, az értékláncok szétagolt szerveződése, a projektalapú munkavégzés és a nem szokványos munkamódszerek jellemezték (Amann, Heinsius 2021). Az Európai Unióban a kultúra szegmense nemzetállami hatáskör, mégis az európai politikai döntéshozók sarkalatos direktívákat fogalmaztak meg, illetve példátlan intézkedéseket hoztak a CCS támogatására a válság idején: 1. közvetlen támogatások és szelektív adókedvezmények, 2. állami garanciák a vállalatok által bankoktól felvett hitelekre, 3. támogatott állami hitelek vállalatoknak, és 4. biztosítékok a támogatást továbbító bankok számára (Vestager 2020).

Az 1. és 2. ábra a Covid-19 válság CCS-re gyakorolt hatását, hatások láncolatát mutatják be.

1. ábra: A Covid-19 válság hatása a CCS-re – hatáslánc 1.

Forrás: Research for cult committer Cultural and Creative sectors in postCovid-19 Europe Crisis effects and policy recommendations (March 2020)

2. ábra: A Covid–19 válság hatása a CCS-re – hatáslánc 1-2.

Forrás: Research for cult committer Cultural and Creative sectors in postCovid-19 Europe
Crisis effects and policy recommendations (March 2020)

Az Európai Bizottság a saját hatáskörébe tartozó Kreatív Európa-programon belül több intézkedést javasolt a pályázati szereplőknek:

1. rugalmas és meghosszabbított pályázati határidők;
2. vis maior záradék a Covid–19 kitörése miatt nehézségekkel küzdő projektekre;
3. 5 millió euró a járvány által érintett mozik számára;
4. 2 millió eurós projektfelhívás a virtuális mobilitás és a digitális kultúra szegmensének;
5. az előadó-művészet határokon átnyúló dimenzióinak támogatása;
6. a szakirodalom fordításának emelt támogatása;
7. vita a kulturális és kreatív szektorok garanciája fokozottabb felhasználásának kérdéseiről;
8. két platform létrehozása tagállami és ágazati megoldások megosztására;
9. ötletek a #CreativeEuropeAtHome kampányban szereplő művészek és kulturális szereplők számára: lehetőség biztosítása munkájuk bemutatására innováció, kutatás, kultúra, oktatás témakörökben.

Az Európai Parlament kutatási anyaga az alábbi szakpolitikai intézkedésekre vonatkozó ajánlást teszi (3. sz. ábra), amely új megközelítésből kíván tőkét kovácsolni a fenntartható kulturális-kreatív szakpolitikai gyakorlat számára. Három kiemelt kezdeményezés – zászlóshajó –, amelyek maguk is több pilléren nyugszanak (Amann et al. 2021).

3. ábra: Európai Parlament ajánlásai

Forrás: Research for cult committer Cultural and Creative sectors in postCOVID-19 Europe
 Crisis effects and policy recommendations

A „The Audience Agency Cultural Participation Monitor” angol kutatási platform negyedévente tesz közzé szerteágazó témában és széles felvételi mintaszámmal Anglia területére vonatkozó közvélemény-kutatási eredményeket a pandémia által sújtott kultúrafogyasztás megváltozott szokásairól. Ezek közül néhány elgondolkodtató megállapítás, amelyek később visszaköszönnek a magyar adatok tükrében is:

1. Angliában a pandémia idején nem történt észrevehető átalakulás a kulturális részvétel rétegződésében. (Vizsgált terület: olvasás, online művészet.)

2. A világjárvány, az otthonlét és a több szabadidő nem változtatta meg az alacsony kultúrafogyasztóú emberek attitűdjét, kultúrához való viszonyulását.

3. A világjárvány idején a kulturális fogyasztás fokozódása és diverzifikálása leginkább a fiatal korosztályokhoz kapcsolódott, és szabadidőhöz kötött.

4. Jelentős változást jelent a vásárlási szokásokban az a tendencia, amely szerint a kultúrafogyasztók az utolsó pillanatban vásárolnak kulturális termékeket (színház, koncert, mozi stb.).

1.2. Előadó-művészet Magyarországon. A magyar színházak osztályozása

Az előadó-művészeti szervezetek támogatásáról és sajátos foglalkoztatási szabályairól szóló 2008. évi XCIX. törvény (a továbbiakban: Emtv. 2008) azt a felismerést fogalmazza meg, hogy „az élő, jelen idejű előadó-művészeti alkotás olyan, semmi mással nem helyettesíthető társadalmi tevékenység, amely ápolja és fejleszti a társadalom kulturális, szellemi állapotát, az anyanyelvi kultúrát, a társadalmi önismeretet és szolidaritást, elősegíti az európai és ezen belül különösen a magyar kulturális emlékezet fenntartását” (Emtv. 2008). A kultúra finanszírozásának három nagy csoportját különbözteti meg a szakirodalom: származhat az államtól, a piaci szereplőktől vagy az ún. harmadik szektortól, amelyet a nonprofit szektorral azonosítanak. Állami támogatáson a központi és helyi költségvetésből származó finanszírozást értjük, amely költségvetés fenntartja a

kulturális intézményeket, illetve kulturális tevékenységet végző szervezeteket támogat. A költségvetés más alrendszerei – helyi szinten az önkormányzatok vagy az országos hatókörű, különböző nagy állami alapok, alapítványok, ilyen a Nemzeti Kulturális Alap (NKA) – szintén részt vesznek a finanszírozásban (Inkei 2011).

Az 5/2012. (VI.15) EMMI rendelet az Emtv. 47. §-a alapján meghatározza a nemzeti előadó-művészeti szervezetek, illetve kiemelt előadó-művészeti szervezetek körét előadó-művészeti ágak és fenntartói szerkezeti bontásban. A törvényben nevesítve mindösszesen 28 nemzeti minősítésű szervezet van Magyarországon. Ezek alapján a tanulmányban bemutatásra kerülő, a színházak szempontjából nemzeti minősítésű és állami fenntartású színházművészeti szervezet a Nemzeti Színház Közhasznú Nonprofit Zrt. (Budapest), míg a Csokonai Színház (Debrecen), Győri Nemzeti Színház, a Miskolci Nemzeti Színház Nonprofit Kft., a Pécsi Nemzeti Színház Nonprofit Kft., a Szegedi Nemzeti Színház és 2020-tól a Kecskeméti Katona József Nemzeti Színház a magyar állammal közszolgáltatási szerződést kötött nemzeti színházművészeti szervezetek.

2. Eredmények: A nemzeti minősítésű színházak analízise és összehasonlító elemzése a 2017-es és 2021-es évben kiválasztott indikátorok alapján

A harmadik részben először bemutatásra kerül a kutatás módszertana, majd ezt követően a 2017-es és 2021-es eredmények összehasonlítása és az adatok elemzése.

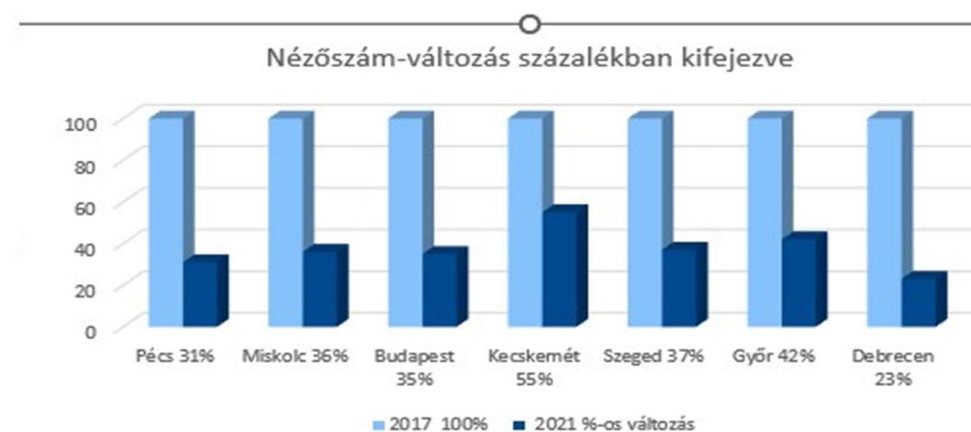
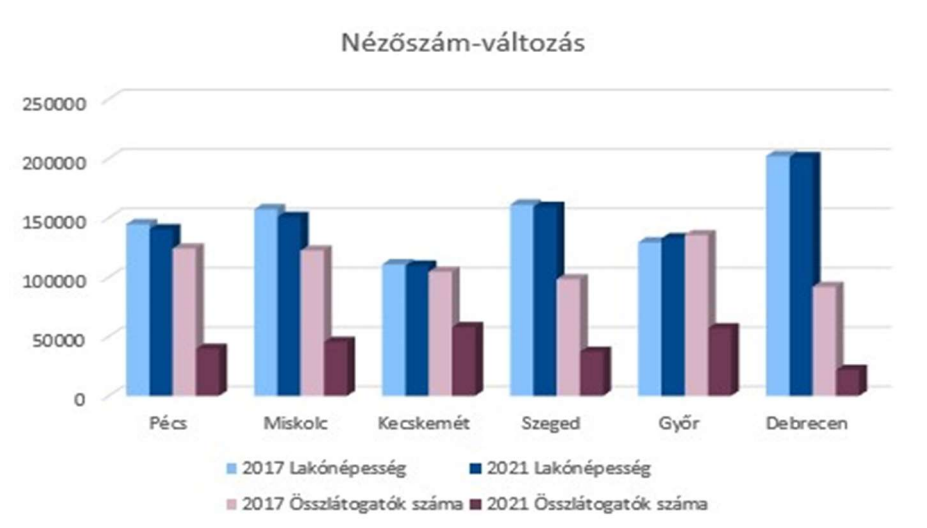
2.1. Módszertan

Az elemzés kezdeti pontján elhatárolásra kerültek a vidéki nagyvárosok nemzeti színházai a főváros Nemzeti Színházától, hiszen amíg a magyar nagyvárosokban működő háromtagozatú nemzeti színházak kulturális kínálatukkal szinte teljesen és hegemónikusan lefedik az adott régió rendszeresen színházba járó közönségét, addig Budapesten ennél jóval több színház működik, amelynek következtében eltérő kultúrafogyasztási terrajzolatot mutatnak. A kiválasztott indikátorok leképezik a Covid-19 időszak előtti 2000-es évek második évtizedének felívelő kulturális életét (2017-es év adatai), majd a Covid-19 járvány hatását (2021-es év). Az adatok összevetésével a cél a kutatási kérdésekben megfogalmazott állítások igazolása. A kutatás méréseit a precizitás és megbízhatóság jellemzi (az adatok a Központi Statisztikai Hivatal, a KultStat és az egyes intézmények által közzétett közérdekű adatok éves beszámolóiból származnak). A fogalmi keretek pontos definíciói által pedig érvényesnek és objektívnek tekinthetők (tekintettel arra, hogy az adatok nem saját mérések, hanem másodlagos adatfelhasználások). Dr. Fülöp Péter kultúráért felelős volt helyettes államtitkárral folytatott interjú megerősítette, kiegészítette és árnyaltabbá tette az előzetesen kapott kutatási képet.

2.2. Adott települések lakosságának változása és színházba látogatók száma jegyfajták szerint összesítve (2017 és 2021)

A vizsgálat első és második indikátora az adott év és a megadott színházak székhelyül szolgáló városok lakosságának számát állítja párhuzamba az ugyanazon év színházba látogatóinak összlétszámával. Az összevetéssel az volt vizsgálható, hogy van-e összefüggés a csökkenő/növekvő lakosság és a színházba járás között, avagy a romló tendencia okaként ez az aspektus nem releváns. Az 4. és 5. számú ábrákat elemezve egyértelműen látszik, hogy a lakosság szám enyhe csökkenése kizárhatóan nem lehet oka a színházi látogatószám drasztikus csökkenésének. A KSH éves adatai szintén alátámasztják a majdnem harmadára csökkent nézőszámot. A koronavírus-járvány egyik legnagyobb vesztese lett a kulturális szféra, azon belül is az előadó-művészet. Az addig egyértelmű élő kommunikációt, személyes jelenlétet, kontaktust igénylő kulturális és szabadidős tevékenységek elszakadtak ezektől a hagyományos platformoktól, és a túléléshez kreatív, innovatív módon kellett alkalmazkodniuk, improvizálniuk az újmédia online és digitális világában (Zsigmond-Acsády 2021). A 2017-es év adatait

vizsgálva látható, hogy a lakosság száma az össznézőszámhoz viszonyítva Pécsen, Kecskeméten majdnem megegyezik, Miskolcon kissé kevesebb, Győrben még meg is haladja azt. Szeged és Debrecen nem rendelkezik ilyen magas arányszámokkal és aránypárokkal.

4. és 5. ábra: Nézőszám-változás
 Forrás: Kultstat alapján saját szerkesztés

Az 5. ábra a kiinduló 2017-es évet tekinti 100%-nak, és százalékban adja meg a változás nagyságát is. A számadatok szerint a legdrasztikusabb nézőszám-visszaesést Debrecen szenvedte el – a 2017. évi nézőszámhoz viszonyítva alig 23%-nyi közönsége maradt 2021-re ($21.762/91.864=0.23$). Ugyanezen számolási képlet szerint (2017. évi adat/eltosztva 2021. évi adat=hányados) Pécs 31%, Miskolc 36%, Szeged 37%, Győr 42%, Kecskemét eredménye kimagaslóan a legmagasabb, 55%, vagyis nézőinek, látogatószámának több mint felét megtartotta a Covid-19-es járvány és mindenfajta korlátozások ellenére.

A következő, 6. és 7. ábrákat a 2022-es lezárt éves adatok egészítik ki, amelyek jól mutatják az emelkedő trendeket. 100 % továbbra is a kiinduló, 2017-es év (Debrecennél nincs adat).

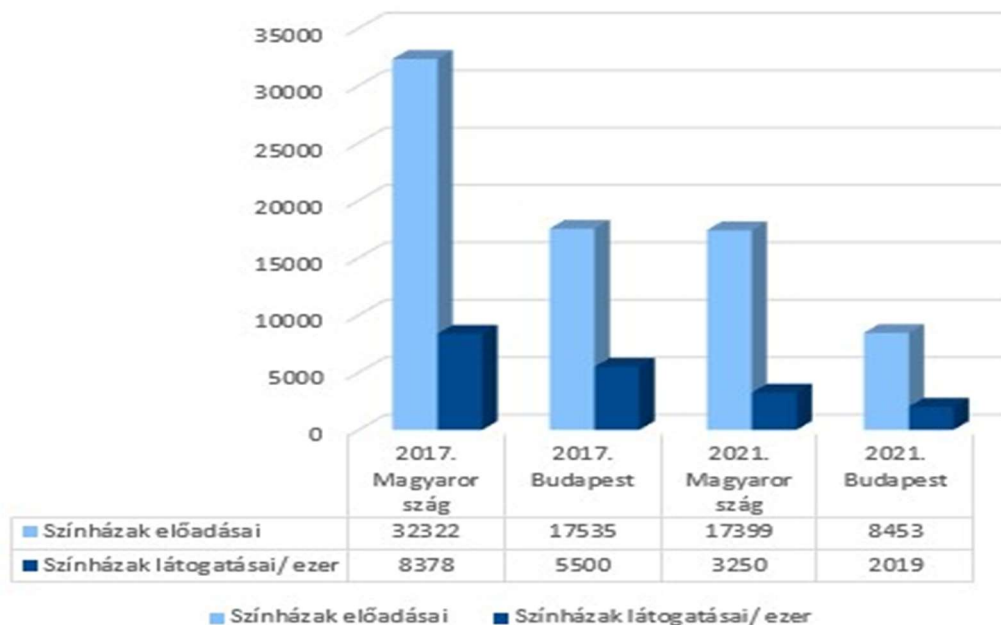
6. és 7. ábra: Nézőszám-változás (2017-2021-2022)

Forrás: Kultstat alapján saját szerkesztés

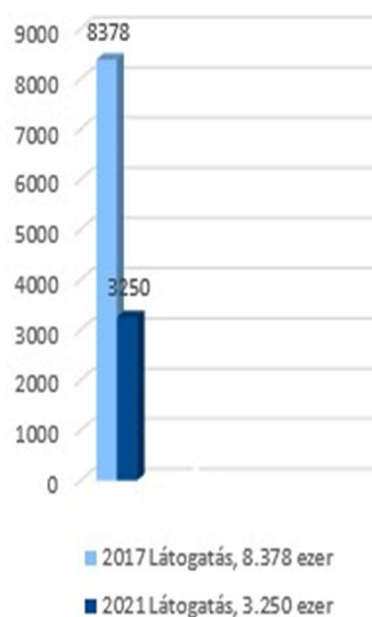
2.3. Éves, országos, összesített látogatószám. Budapest – vidék a látogatószámok tükrében

A 8. ábra az éves, országos, összesített látogatószámot és annak harmadára olvadását mutatja. A 9. ábra az összesített magyarországi és budapesti színházak előadásszámát és látogatószámát mutatja a megadott két évre. A csökkenés – nagyjából feleződés – ugyanolyan arányú mind Budapesten, mind az országban mindkét paraméter szempontjából. Másrészt az a Budapest-kultúrakoncentráció is leolvasható, hogy amíg az ország lakosságának aránya Budapesthez képest 4:1, addig – járvány előtt és járvány után is – az összelőadásszámoknál fele-fele arányban, a színházi összlátogatószámoknál pedig 60-40 %-os arányban billen Budapest felé a főváros-vidék viszonylatában.

Magyarország-Budapest színházak előadásszáma/látogatószáma

Összlátogatószám (országos)

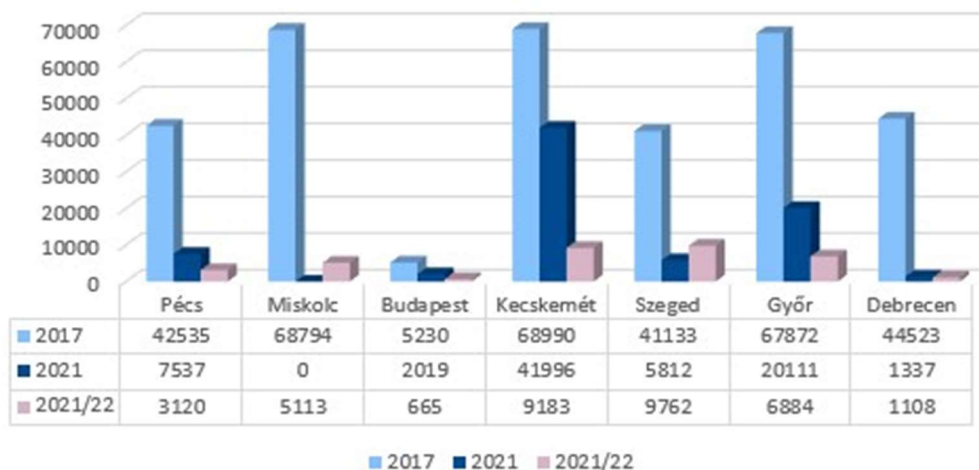
8. és 9. ábra: Összlátogatószám-változás
 Forrás: Kultstat és KSH alapján saját szerkesztés

2.4. Az eladott bérletek száma

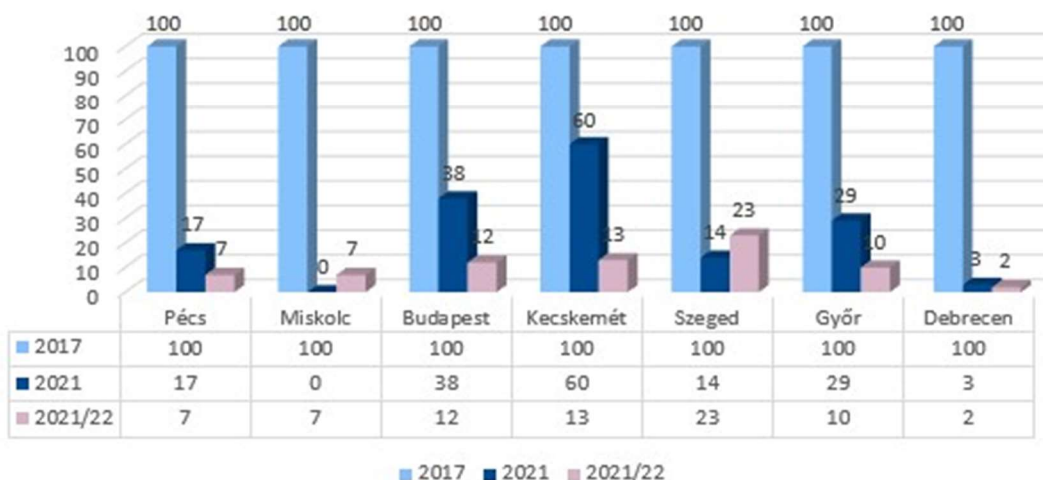
A következő, 10. és 11. ábrák adatai önmagukért beszélnek. Az előadó-művészeti szférában az eladott bérletek számában bekövetkezett változás a Covid-19 járvány talán legdrasztikusabb és legnegatívabb hozadéka. A pandémia alatt ezrével lemondott előadások, kulturális események, illetve a második hullám során meghozott 500 fő fölötti rendezvényekre vonatkozó korlátozó intézkedések a vásárló- és kultúrafogyasztó közönséget teljesen eltántorították attól, hogy a megvásárolt bérletekkel előre megfinanszírozzák, illetve a megvásárlásukkal hónapokra előre

elkötelezzék magukat az egyes színházi évadokra, bérletkonstrukciókra, időpontokra. A 2021/22-es évad adatai szerint ez a tendencia tovább romlott. Nagy kihívás ennek a romló iránynak a megfordítása a közönségszervezés és marketing szempontjából is. További vizsgálatot kíván a 2022/23-as kulturális évad újabb drámai eseménye, amely az orosz-ukrán háború következtében megnövekedett energiaárak miatt újabb kihívásokat állított a szektor elé.

Bérletek számának változása nominálisan

Bérletek számának változása százalékosan

10-11. ábra: Bérletek eladászám-változása
 Forrás: Kultstat, saját szerkesztés

2.5. Foglalkoztatás vizsgálata az intézményekben a megadott két évben

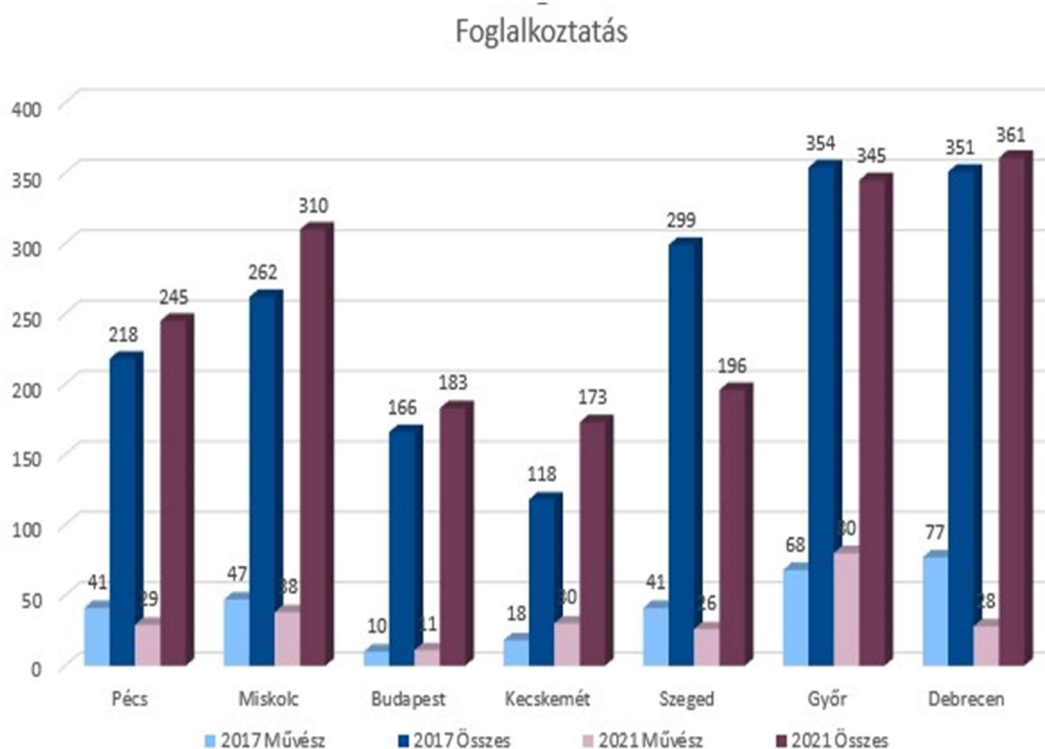
A foglalkoztatási mérőszámok vizsgálatakor (12. ábra) a kétféle indikátorhoz kétféle fogalmi meghatározás tartozik a 122/2011. (VII. 15.) Korm. rendelet alapján, amely szabályozza az egyes művészi és művészeti munkaköröket, valamint a betöltésükhöz szükséges képesítési és egyéb feltételek részletes szabályait.

A rendelet megkülönböztet művészi és művészeti munkakört. Előbbi „azon munkavállalókra utal, akik az előadó-művészeti szervezettel tényleges előadó-művészi alkotói tevékenység végzése céljából létesítenek munkajogviszonyt (pl. színész, magánénekes, rendező, karmester, magántáncos, dramaturg, jelmeztervező stb.). Utóbbi munkakörök az előadó-művészeti szervezet ama sokrétű munkavállalói körét ölelik fel, akik nem alkotóművészek, mégis

nélkülözhetetlen „fogaskerekei” az alkotófolyamatnak, illetve az előadásoknak (pl. korrepetitor, rendező-asszisztens, ügyelő, sűgő stb.) (Cseporán 2017).

Ez alapján megkülönböztetendők a művészi és egyéb művészeti foglalkoztatottak és az összes foglalkoztatottak (az intézmény teljes munkavállalói létszáma: a művészi és művészeti, szakmai munkakörben dolgozókon túl a kulturális menedzser, szervező, gazdasági ügyviteli szakember, műszaki szakember stb. munkakörben dolgozókat is tartalmazó) csoportjai.

Az adatokból az látszik, hogy amíg a művészeti állományú munkavállalók létszáma színházanként kis ingadozással és kevéssé nőtt–csökkent, addig az összfoglalkoztatás tekintetében Szeged nagyobb (30%-os), míg Győr hajszálnyi csökkenésétől eltekintve nőtt a munkavállalók létszáma a vidéki és budapesti nemzeti minősítésű intézményekben. Kijelenthető tehát, hogy nem volt egységes és előirt létszámleépítés a Covid–19-es járvány következményeként a 2021-es évben.

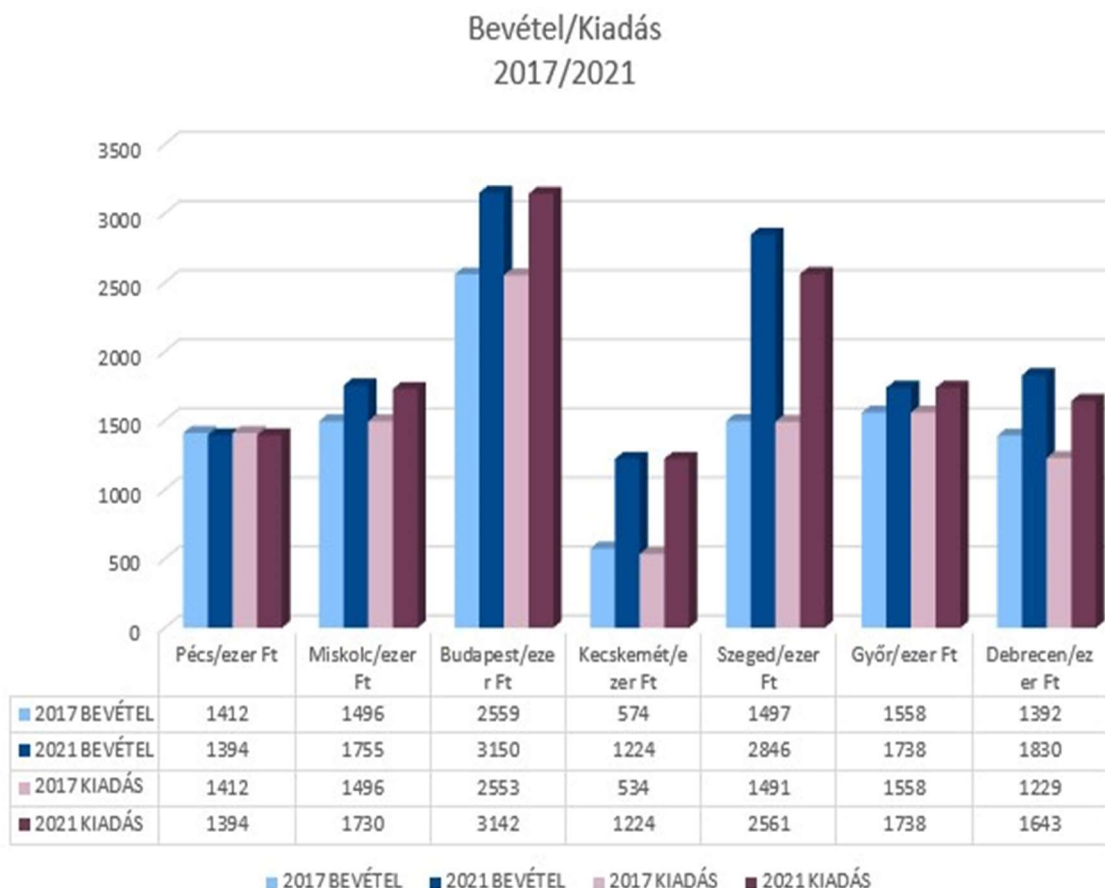
12. ábra: Foglalkoztatás
Forrás: Kultstat alapján saját szerkesztés

2.6. Az intézmények összköltségvetési bevételeinek és kiadásának nominális változása, illetve százalékos arányban kifejezhető változása 2017-ben és 2021-ben

A legfontosabb kiválasztott indikátorok, melyek horgonyként és mozgástérként meghatározzák egy intézmény működését, a költségvetési kiadások és költségvetési bevételek összesített summái (13. ábra). A diagram adatai a színházak éves költségvetési beszámolójából származnak, melyeket kötelezően nyilvánosságra kell hozni. A finanszírozási bevétel sarokszáma tartalmazza a központi irányítószervi támogatást, maradványt, működési célú támogatásokat, pénzeszközöket, működési bevételeket. A költségvetési kiadás számadata pedig tartalmazza a személyi juttatásokat, a munkaadókat terhelő járulékokat, a dologi kiadásokat, az egyéb működési célú kiadásokat, beruházások, felújítások költségét. Az ábra szerint – Pécs kivételével, ahol nem jelentős arányú, de csökkenés figyelhető meg a 2017-es és 2021-es év összevetésekor – a nemzeti színházak költségvetésében enyhe növekedést láthatunk. Szeged jelentősebb növekedésének magyarázata az, hogy a 2021. évtől a Szegedi Nemzeti Színház egybeolvadt a Szegedi Szabadtéri Játékokkal, így költségvetésileg már egy summázatként jelenik meg a bevételi és kiadási oldal

számadata, vagyis ilyen tekintetben nem összevethető a 2017-es adattal. A kecskeméti Katona József Nemzeti Színház pedig 2020-ban nyerte el a nemzeti minősítés státuszát annak minden többletbevételével, költségével és többletfeladatával, vállalásával egyetemben.

Összefoglalásként megállapítható, hogy a költségvetésben 2017-hez képest romló, csökkenő tendencia egyáltalán nincs. A Covid-19 járvány hatására tehát a színházak hirtelen – önhibájukon kívül – derékba tört évada, a teljesítmény-mutatószámok romlása, a bevételkiesések és az addigi „megszokott” munkavégzési körülmények megváltozása ellenére sem látható finanszírozási oldalról a nemzeti minősítésű előadó-művészeti intézmények, színházak rendszerszintű megroppanása.

13. ábra: Bevétel/kiadás
 Forrás: Kultstat alapján saját szerkesztés

2.7. A kulturális kormányzat válságkezelő intézkedéseinek rövid felsorolása a Covid-19 járvány idején az előadó-művészeti szférában

1. A koronavírus-válság idején a kulturális kormányzati stratégia elve az volt, hogy a kulturális ágazatban bér/fizetés nem csökkenhetett, munkahely nem szűnhetett meg. Ezen fő elv alapján minden színház, társulat innovatív módon találta meg az online térben vagy szabadtéri pontokon a nézőkkel való találkozási lehetőségeket. A nem-előadóművész foglalkozásúak (műszaki és egyéb foglalkoztatottak) egyéb, kreatív és alternatív munkavégzési feladatokat láttak el kis csoportokban, speciális munkarendben: helységek felújítása, műszaki tevékenységgel kapcsolatos karbantartási munkavégzés, leltározás, takarítás. Minden intézmény gyakorlatilag szabad kezet kapott a tekintetben, hogy a ténylegesen elvégzett otthoni vagy munkahelyi tevékenységekkel igazolják a munkavállaló teljesítését (Fülöp 2022).

2. A „Köszönjük Magyarországnak!” program kiemelt helyen szerepelt a direkt pandémiás intézkedések sorában. A program célja az volt, hogy a pandémiás időszak elmúltával a hivatásos előadóművészek továbbra is aktív szereplői maradhassanak a kulturális életnek, illetve a program

keretében megvalósuló produkciók által az újrainduló kulturális élet országszerte gyarapodhasson. A programban ötszázezer forintot igényelhetek a munka nélkül maradt előadóművészek. Ezért cserébe az érintetteknek vállalniuk kellett, hogy amint lehetséges, fellépnek országszerte (Köszönjük Magyarországnak! 2020).

A program több ütemben támogatja az előadó-művészeti szférát pályázatok útján, melynek pénzügyi szétosztását a kulturális államtitkárság a Petőfi Irodalmi Múzeumra (PIM), a Filharmónia Magyarországra, a Nemzeti Táncszínházra, a Hagyományok Házára, a Budapest Music Centerre és a Nemzeti Artista – Előadó- és Cirkuszművészeti Központra bízta (Hompolá-Tölgyesi 2020).

A következő hullámban a kulturális mentőcsomagra 5,1 milliárd forint jutott, mely támogatásból a Szépművészeti Múzeum, a Magyar Nemzeti Múzeum, a Magyar Állami Operaház, a Hagyományok Háza, az MMA, a Nemzeti Filmintézet és a Zeneakadémia részesült többek között. A program 2022. szeptember 30-án lezárult.

3. Az ún. raktárkoncertek sajátos kezdeményezés az előadó-művészetben. Mottója: Fesztivál- és koncertélmény új formában. Az elmaradt előadások helyett hazai zenészek előadásait sugározták online platformokon, így pótolva a fellépések élményét. A különleges raktárépületekben készült felvételeken több mint 300 előadó állt színpadra, köztük zenei legendák, fesztiválzenekarok és a mulatós zene jeles képviselői egyenként 45 perces koncertet adva. A támogatás mértéke 5,3 milliárd forint volt. Ezt követte újabb 2 milliárd 120 millió forintnyi támogatás a könnyűzenei klubok és fesztiválszervezők kieső jövedelmeinek pótlására pályázati formában.

4. Többletforrás biztosítása 2021–2025 között a tizenhét kultúrstratégiai intézmény számára, melynek célja, hogy a nemzet kulturális örökségének megőrzése és gyarapítása szempontjából stratégiai jelentőségű intézmények zavartalanul működhessenek a koronavírus-járvány okozta nehézségek után is. Ennek jelentősége az öt éves időtartamra vonatkozó előre tervezhetőség (Petrovics 2021).

5. A Magyar Művészeti Akadémia lebonyolító szervezetként nyílt pályázatot hirdetett 2020 júliusában a kulturális vagy az MMA Alapszabályában nevesített művészeti területen fő tevékenységet végző egyéni vállalkozó és adószámú magánszemélyek, valamint civil és egyéb (gazdálkodó) szervezetek részére működési költségeik támogatására. A rendelkezésre álló 850 millió forintos pályázati forrást a koronavírus-járvány következményeinek enyhítésére a kormány biztosította. Ezt a szisztémát követve 2021-ben is írtak ki hasonló pályázatot 750 millió forintos keretösszeggel (MMA 2020).

Amennyiben mindezen kormányzati ágazati intézkedéseket, plusz pénzforrásokat és programokat, alternatív előadó-művészeti munkavégzési lehetőségeket hozzátesszük az előző fejezet azon végkövetkeztetéséhez, hogy munkahelyek nem szűntek meg, illetve az intézményi büdzsé nem mutatott sem költségvetési hiányt, sem intézményi bevételkiesést, sőt enyhe fokú állami finanszírozási növekedést produkált, kijelenthető, hogy a magyar állam a pandémia ellenére stabilan biztosította a nemzeti minősítésű színházak működését a 2021-es költségvetési évben is.

Összegzés és következtetések

A tanulmány a Covid–19 válságnak a magyar kulturális intézményrendszer egyik szegmensére gyakorolt hatásaival foglalkozott. A kutatási cél annak feltárása volt, hogy mekkora veszteséget könyvelt el a magyar nemzeti minősítésű színházi-előadóművészeti intézményrendszer a vizsgált indikátorok alapján a krízis következtében. Az elemzés érintette a kormányzati-intézményfenntartói oldal recesszióra adott válaszait, megoldásait. A tanulmány a nemzetközi szakirodalom elemzésére, a hazai kulturális intézményrendszer működési vázlatára és a kapcsolódó statisztikai és egyéb adatok gyűjtésére épült. Az elemzés választ ad a kutatási kérdésekre, amelyek alapján a következő megállapítások tehetők.

A vizsgált időszakot követő eltelt idő rövideége miatt nem lehet egyértelműen kijelenteni azt, hogy visszafordíthatatlan károkat okozott a pandémia a kulturális intézmények előadás-látogatási szokásainak tekintetében. De az bizonyos, hogy jelentős módosulások, új kultúrafogyasztási szokások alakultak ki és rögzültek a társadalomban. (Megjegyzésként az is megállapítható, hogy ennek vizsgálata jövőbeni feladat és egy következő tanulmány témája lehet, mivel a pandémiát követő két év is számos „sajátosságot” mutat, például az energjaválság miatti előadásszám-csökkenés, az előadó-művészeti intézmények korlátozott látogathatósága, majd az ezt követő infláció mind negatívan befolyásolhatta az egyének/családok kultúrafogyasztási szokásait. Mindezek még nem elemzett jelenségek, de alapvetően befolyásolhatják, akár el is lehetetlenítik azt, hogy tiszta képet kaphassunk a világválság időszakának előadó-művészeti intézményeket és kultúrafogyasztási szokásokat befolyásoló hatásairól.)

Kijelenthető, hogy a magyar kulturális kormányzat kellő pénzügyi finanszírozással tudta ellensúlyozni az időszakos színházbezárásokat, annak bevételkieséseit a vizsgált, nemzeti minősítésű színházi szektorban mind az intézményi struktúra fenntartásában, mind a munkavállalók tekintetében.

A világválság rávilágított arra is, hogy a kreatív-kulturális ökoszisztémák milyen mértékben kapcsolódnak szervesen a közösségek életéhez és tagjaikhoz az általuk biztosított ellenálló képesség, kötődés és jólét révén. Az ilyen mértékű kihívások emlékeztetnek arra, hogy a kultúra a globális közjavak közé tartozik, és mélyreható helyi, nemzeti és globális jelentőséggel bír. Számos közös akció és megmozdulás révén megnövekedett ágazati egységnek voltunk tanúi. A válság megmutatta azt is, hogy a CCS-szektorban dolgozók, szervezetek és szakemberek nagymértékben járulnak hozzá és kapcsolódnak a polgárok jólétéhez, a társadalmi innovációhoz és a társadalmi kohézióhoz, és egyben kijelölte a szektor megújulási képességét is, amely megnyilvánul az ágazati egységben, az agilitásban, a kreativitásban, az innovációban és a digitális tér fejlesztésében egyaránt.

Irodalom

- Cseporán Zs. 2017. A munkaviszony alanyai a művészeti foglalkoztatásban. *Gazdaság és Jog* 2017/2. https://www.mokk.hu/regioldal/pdf/linkgyujto/Gazdasag_Jog/2017-02_Gazdasag_es_Jog.pdf (letöltve: 2023.04.11.)
- De Voldere, I.–Fraïoli, M.–Blau, A.–Lebert, S.–Amann, S.–Heinsius, J. 2021. *Cultural and creative sectors in postCOVID-19 Europe*. EuropeanParliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/652242/IPOL_STU\(2021\)652242_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/652242/IPOL_STU(2021)652242_EN.pdf) (letöltve: 2023. 04. 11.)
- Hompola Tölgyesi G. 2020. Művészkedés a számokkal a járvány árnyékában. *Népszava Online*. 2012. https://nepszava.hu/3086199_muveszkedes-a-szamokkal-a-jarvany-arnyekaban. (letöltve: 2023.04.09.)
- Inkei P. 2011. *Állami kultúra támogatás és kulturális politika Magyarországon az elmúlt 20 évben. Új utak a művészeti menedzsmentben*. Budapest: Arts and Business Kiadó. <https://www.budobs.org/pdf/kulturafinanszirozas2011.pdf> (letöltve: 2023.04.09.)
- Köszönjük Magyarország! 2020. Online Portál. <https://koszonjukmagyarorszag.hu/> (letöltve:2023.04.09.)
- Pasikowska-Schnass, M. 2020. *EU support for artists and the cultural and creative sector during the coronavirus crisis*. European Parliamentary Research Service.
- Pavluska V. 2020. Kultúra, szórakozás, szabadidő. In: Töröcsik M.–Csapó J.–Jakopánecz E.–Lányi B. (szerk.): *Fogyasztásváltozás a COVID-19 járvány első hullámában – szekunder kutatási eredmények. Fogyasztásváltozás kutatás a COVID-19 válság idején*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Marketing és Turizmus Intézet, 43–53. https://ktk.pte.hu/sites/ktk.pte.hu/files/images/COVID-19_Fogyaszt%C3%A1sv%C3%A1ltoz%C3%A1s_kutat%C3%A1s_a_COVID-19_v%C3%A1ls%C3%A1g_idej%C3%A9n_Szekunder%20tanulma%C3%A9ny_2020.pdf (letöltve: 2023. 09. 02.)
- Petrovics G. 2021: Többletforrásokat ad a kultúrstratégiai intézményeknek a kormány. *Magyar Nemzet Online*. <https://magyarnemzet.hu/kultura/2021/07/tobbletforrasokat-ad-a-kulturstrategiai-intezmenyeknek-a-kormany>. (letöltve: 2023. 04. 11.)
- The Audience Agency. Spring. 2023. <https://www.theaudienceagency.org/evidence/cultural-participation-monitor#> (letöltve: 2023. 09. 20.)
- Tóth Á. 2013. *Kultúrafinanszírozás az Európai Unió tagállamaiban és Magyarországon*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Vestager, M. 2020. Statement by Executive Vice-President Margrethe Vestager on a draft proposal for a State aid Temporary Framework to support the economy in the context of the COVID-19 outbreak. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_20_479 (letöltve: 2024. 04. 09.)
- Zsigmond Cs.–Acsády J. 2021. Szolidaritás és vészhelyzet dialektikája: kultúra és szabadidő a koronavírus-járvány első hullámában. *Régió*. https://epa.oszk.hu/00000/00036/00106/pdf/EPA00036_regio_2021_02_182-207.pdf (letöltve: 2023. 04. 01.)

Egyéb források

2008. évi XCIX. törvény az előadó-művészeti szervezetek támogatásáról és sajátos foglalkoztatási szabályairól
2011. évi LXXXVI. törvény az előadó-művészeti szervezetek támogatásáról és sajátos foglalkoztatási szabályairól szóló 2008. évi XCIX. törvény módosításáról
- 5/2012. (VI.15) EMMI rendelet a minősített előadó-művészeti szervezetek körének meghatározásáról
- Dr. Fülöp Péter volt helyettes államtitkár szóbeli közlése (Budapest, 2023. 03.16.)